

سازندگان جهکسان ایرانی - اسلام

..... می‌کال بیران

چنگیزخان

مانی صالحی علامه

سرشناسه	: بیران، کمال	Biran, Michal
عنوان و نام پدیدآور	: چنگیزخان / میکس بیران؛ ترجمه مانی صالحی علامه.	
مشخصات نشر	: تهران: نامک، ۳۹۴	
مشخصات ظاهری	: ۲۷۱ ص.: مصور؛ ۱۲/۵x۲۱/۵	
فروست	: سازندگان جهان ایرانی - اسلامی	
شابک	: 978-600-6721-48-4	
وضعیت فهرست نویسی	: فیا.	
یادداشت	: عنوان اصلی: Chinggis Khan, ©2007.	
یادداشت	: نمایه.	
موضوع	: چنگیزخان، ۵۴۹-۶۲۴ق.	
موضوع	: مغولان - شاهان و فرمانروایان - سرگذشتنامه.	
موضوع	: تمدن اسلامی.	
موضوع	: کشورهای اسلامی - تاریخ.	
شناسه افزوده	: صالحی علامه، مانی، ۱۳۴۰ - ، مترجم.	
رده بندی کنگره	: ۹۱۳۹۴ چ ۹ ب ۲۲ / DS	
رده بندی دیویی	: ۹۵۰/۲۱۰۹۲	
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۹۷۵۱۳	

این کتاب ترجمه‌ای است از
Chinggis Khan
Michal Biran
Oneworld Publications, ©2007

نام کتاب در زبان پهلوی به معنای کتاب و نامه است.

تلفن: ۶۶۲۰۷۶۳۶

مجموعه سازندگان: چهار اسبی - اسلامی - ۴
دبیر مجموعه: مرتضی - سمنی پور

چنگیز خا

میکال بیران

ترجمه مانی صالحی

طرح جلد: پرویز بیانی
حروفچینی و صفحه‌آرایی:
حروفچینی هما (امید سیدکاظمی)
اسکن تصاویر و تنظیم نقشه‌ها:
مصطفی زکریا

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۷۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۲۱-۴۸-۴ ISBN: 978-600-6721-48-4

همه حقوق برای این اثر محفوظ است
تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً به هر صورت
(چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوتی)
بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد
دفتر فروش: ۶۶۴۷۷۴۰۵-۶

یادداشت دبیر مجموعه

هدف مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی آشنا ساختن افراد غیر متخصص و علاقه مندان به پژوهش های مستند و دقیق درباره تاریخ و تمدن ایران و اسلام است.

مجموعه حاضر در اصل برگرفته از مجموعه سازندگان جهان اسلام به سرپرستی استاد فقید خانم پاتریشیا کومنت است. بعد از درگذشت ایشان خانم زابین اشمیتکه و محمد الرهیب سرپرستی مجموعه را برعهده گرفتند. ما شخصیت های مرتبط با فرهنگ ایرانی را انتخاب کردیم و دست به کار ترجمه شدیم. ممکن است اثری در این مجموعه به فردی غیر ایرانی اختصاص داده شده باشد، ولی آن فرد به دلایل مختلف و در وجوه گوناگون در تاریخ و فرهنگ ایرانی مؤثر بوده است. لذا بی هیچ جانبداری و تعصب و تنها با تأکید بر عوامل تاریخی و برصحت در روش تحقیق مجموعه آثار منتشر شده را انتخاب کرده ایم. درست است که این مجموعه به دست متخصص و صاحب نظر در هر موضوع فراهم آمده است ولی - همان طوری که ملاحظه خواهید کرد - علاوه بر پژوهشگران علاقه مندان و غیرمتخصصان هم از آن بهره مند می شوند. روش درست و کاویدن منابع و اسناد از جمله ویژگی های کتاب های مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی است. برخوانندگان هشیار پوشیده نیست که با شناخت و درک درست از گذشته و با آگاهی و تأمل در روزگار امروز می توان افق های درخشانی را پیش روی ترسیم کرد. امید است مجموعه حاضر

هم اطلاعات و دانش خوانندگان علاقه‌مند را بیفزاید و هم دانشجویان را درسی در روش تحقیق باشد، و همچنین صاحب‌نظران را با آثار جدید پژوهشگران غیرایرانی هرچه بیشتر آشنا سازد.

مرتضی هاشمی‌پور

www.ketab.ir

فهرست

۷	□ یادداشت بر روی مجموعه
۱۱	مقدمه: چرا چنگیز؟
۱۵	۱ آسیا، استپ، و جهان اسلام در آستانه ورود مغول‌ها
۱۶	زندگی چادرنشینی در استپ
۲۵	میراث امپراتوری‌های استپ
۲۸	اسلاف مستقیم: حکومت‌های منطقه‌ای
۴۲	آسیا در آستانه کشورگشایی مغولان
۴۹	۲ مغولستان تموچین
۵۰	ترکیب قباایلی مغولستان
۵۵	دوره جوانی تموچین و به قدرت رسیدنش
۷۰	تغییرات بنیادین: مغولستان در گذار
۷۹	۳ فتح جهان: چگونه این کار را کرد؟
۸۰	فتوحات
۱۰۴	پایه‌های بنیادین یک امپراتوری
۱۱۳	موفقیت: چرا چنین فتوحاتی هرگز قبلاً رخ نداده بود؟
۱۱۴	سپاه

- ۱۱۷..... تمایل به یادگیری از دیگران
- ۱۱۷..... کاردانی سیاسی و مهارت در سیاست خارجی
- ۱۱۸..... موفقیت
- ۴ میراث جنگیزیان در جهان اسلام
- ۱۲۱.....
- ۱۲۳..... نظراجمالی تاریخی: ماندگاری جنگیزیان در جهان اسلام
- ۱۳۶..... گسترش افق‌های اسلامی: روابط میان فرهنگی و اهمیت‌شان
- ۱۴۸..... ته و گسترش اسلام
- ۱۵۵..... تغییرات جغرافیای سیاسی و قومی
- ۱۶۱..... میراث فرهنگی و سیاستمداری مغول
- ۵ از ملعون به پدر محترم و برعکس: تصویر متغیر جنگیزخان در.....
- ۱۷۶..... جنگیز یکتاپرست
- ۱۷۶..... ابزار خداوند
- ۱۸۰..... یکتاپرست‌سازی زندگی‌نامه چنگیز
- ۱۹۱..... جنگیز در مقام نیای پیشروی نظم سیاسی
- ۱۹۹..... ملی‌گرایی و کنار گذاشتن چنگیز در جهان اسلام
- ۶ به خود اختصاص دادن چنگیز: رویکردی تطبیقی
- ۲۱۳.....
- ۲۱۵..... مغولستان
- ۲۲۵..... چین
- ۲۳۷..... روسیه
- ۲۴۱..... اروپا
- ۲۵۱..... □ کتاب‌شناسی برگزیده
- ۲۶۳..... □ نمایه اعلام
- ۷..... □ نمایه اسامی

فهرست تصاویر و نقشه‌ها

نقشه‌ها

- نقشه ۱ - امپراتوری چین در زمان مرگ چنگیزخان و در اوج گسترده‌گی و... ۱۸
 نقشه ۲ - آسیا قبل از چنگیزخان ۴۵
 نقشه ۳ - نبردهای نظامی چنگیزخان با ای کشورگشایی ۸۹
 نقشه ۴ - خانات چهارگانه مغول، حدودی ۲۹۰ میلادی ۱۲۹
 نقشه ۵ - آسیا در اواسط قرن ۱۷ میلادی، میراث چنگیزی (همراه با توسعه چین کینگ ۱۶۶ در قرن ۱۸)

نمودارها

- نمودار ۱ - شجره تبار چنگیزخان ۵۶
 نمودار ۲ - اولاد و نوادگان اصلی چنگیزخان ۱۲۷

شرح تصاویر

- تصویر شماره ۱ - چنگیزخان امپراتوری خود را میان پسرانش تقسیم می‌کند و... از
 جامع التواریخ خواجه رشیدالدین، هند گورکانی، دوران سلطنت اکبر (۱۵۵۶-۱۶۰۵).
 موزه هنر متروپولیتن ۱۹۶
 تصویر شماره ۲ - نمبر پستی مغولستان در بزرگداشت هفتصد و پنجاهمین سالگرد
 تاریخ سری مغولان، ۱۹۹۰ ۲۲۳
 تصویر شماره ۳ - آرامگاه چنگیزخان در مغولستان داخلی، چین ۲۳۳

مقدمه: چرا چنگیز؟

کدام حادثه فضیله از ابتدای ظهور دولت چنگیزخان معظم تربوده است که آن را تاریخ توپ ساسر؟

خواجه رشیدالدین فضل الله (متوفی ۱۳۱۸/۷۱۸ ه. ق)

چنگیزخان مسلمان نبود. پس چرا باید او را در مجموعه ای وارد کرد که سازندگان جهان اسلام نام دارد؟

پاسخش ساده است: چنگیزخان وارد این مجموعه شده چون همان طور که نقل قول فوق از بزرگترین تاریخ نگار عصر مغول نشان می دهد، او و جانشینانش، تغییری واقعی در تاریخ جهان اسلام ایجاد کردند. آنچه که سر و سر است، ماهیت این تغییر است. از یک سو، چنگیزخان بسیاری از مسلمانان را قتل عام کرد، اما او شان را به غارت برد و مصیبتی بر آنها فرود آورد که بی سابقه بود، تا جایی که همچون دهنی علمی اسلام نگر بسته می شد. علاوه بر این، تخریب بغداد به دست نوه او اغلب به عنوان پایان تمدن اسلامی در قرون وسطی دانسته می شود که پس از آن نقش پیشرواشر در تاریخ جهان را از دست داد و به تدریج از غرب عقب افتاد. این خاطره از میراث مغول هنوز، خصوصاً در جهان عرب رایج و گسترده است و اخیراً از سوی صدام حسین یادآوری شد. او در ابتدای حمله آمریکا به بغداد در سال ۲۰۰۳، حکومت ایالات متحده را همچون مغول های نوین توصیف کرد. از سوی دیگر، در دنیای ترک و ایرانی هم چنگیزخان به مرجعی برای مشروعیت سیاسی و نیای مورد احترام چند سلسله

مسلمان تبدیل شد خصوصاً پس از اسلام آوردن مغولان در ایران و بعدها در جنوب روسیه و آسیای مرکزی. نوادگان چنگیز تا قرن هجدهم و نوزدهم بر بخش های قابل ملاحظه ای از جهان اسلام فرمان می راندند و برای همین بود که او در جرگه چهره های قهرمان اسلام جای گرفت. بدین ترتیب زندگی نامه چنگیز به جزء لازمی از تاریخ نگاری اسلامی تبدیل شد و بنابراین، نیازهای سیاسی و دینی چنگیزیان و حتی بعضی فرمان رایان غیر چنگیزی، بر چگونگی به تصویر کشیده شدن چنگیزخان در عرصه های مختلف اسلامی، تأثیر گذاشت. به علاوه، نهادها و مفاهیم مشروعیتی که به خان بزرگ نسبت داده می شد در شکل گیری بخش زیادی از جهان اواخر قرون وسطا و اوایل عصر جدید در سرزمین های اسلامی و فراتر از آن نقش مهم و راهگشایی داشت و افق های فکری، مرزهای سیاسی و ترکیب قومی جهان اسلام پس از قرن سیزدهم/هفتم ق، عمیقاً تحت تأثیر فرمانروایی چنگیزیان قرار گرفت. بنابراین چنگیزخان در جهان اسلام فقط نیرویی ویرانگر نبود بلکه نامه تأثیری سازنده هم داشت که میراث آن، خصوصاً در آسیای مرکزی، تا مدت ها پس از مرگ او حتی پس از آغاز عصر جدید برجای ماند. این دورنما ضمناً پاسخ به یک بخش مشخص دیگر است: چرا کتاب دیگری درباره چنگیزخان؟ کتاب هایی که به آن فتح بزرگ که اخیراً از سوی [نشریه] واشینگتن پست به عنوان مرد هزاره (دوم) معرفی شد، اشاره ای ندارند، کم تعداد نیست و چندین کتاب جدید منتشر شده که تصویری مثبت تر و پیچیده تر از او، مقایسه با کتب قدیمی ارائه می کند.^۱ اما تاکنون کتابی که بر نقش او در جهان اسلام تمرکز کرده باشد، نوشته نشده است. حتی کسانی که بر نقش چنگیزخان در شکل گیری جهان نوین تأکید دارند، بر روابط میان اروپا و چین تمرکز کرده و تأثیر او را بر جهان اسلام حاشیه رانده اند. به علاوه، این کتاب برعکس زندگی نامه های دیگر چنگیزخان، اگرچه عمدتاً برای خواننده عمومی نوشته شده، بر اساس مطالعه دقیق مجموعه وسیعی از منابع اصلی و دست اول از جهان اسلام و ماوراء آن پی ریزی شده؛ همچنین افزایش بی سابقه اخیر در تحقیقات جدید و نوآورانه درباره امپراتوری مغول را هم در بر می گیرد.

کتاب حاضر با شرح مختصری از جامعه صحرانشین (استپ) و اوضاع سیاسی در

آسیا و در جهان اسلام قبل از ظهور چنگیزخان آغاز می‌شود. فصل دوم به بررسی جامعه‌ای می‌پردازد که تموچین^۱ (تموچین) یا همان چنگیزخان آینده، در آن متولد شد و به شهرت رسید و کارش را دنبال کرد تا وقتی که درگردهمایی یا قوریلتهای^۲ سال ۱۲۰۶/۶۰۲ ه.ق. به عنوان چنگیزخان بر تخت نشست. فصل سوم به بررسی و تحلیل فتوحات او با تأکید ویژه بر تهاجم او به جهان اسلام و تبعات و پیامدهایش می‌پردازد و سعی می‌کند تا عوامل مؤثر در پشت پرده موفقیت فوق‌العاده این فتوحات را توضیح دهد. فصل چهارم خلاصه‌ای از تأثیرات عمده عملکرد چنگیزخان در جهان اسلام ارائه می‌کند با تأکید بر باقی ماندن اولاد و اخلاف او در مقام فرمانروایان دولت‌های اسلامی و به آنها درگسترش افق‌های مسلمانان و توسعه بیشتر جهان اسلام. همچنین به رنگ، میراث حکومتداری مغول می‌پردازد و بر نقش نهادهای چنگیزی، خصوصاً نظام شریعت و قانون در دنیای ترک و ایرانی و نیز بر تأثیر مغول بر تغییرات قومی و جغرافیایی آسیای مرکزی در جهان اسلام تمرکز می‌کند. فصل پنجم درباره نقش‌های متفاوت چنگیزخان در عرصه‌های مختلف اسلامی بحث می‌کند. این‌که چگونه نقش جدید چنگیز به عنوان بنیان‌گذار سلسله‌های مسلمان و پدیدآورنده نظام سیاسی و اجتماعی‌ای که آن سلسله‌ها ساقطش بودند، نیازمند تجدید نظر و بازنویسی زندگی‌نامه او در محیط‌های مختلف اسلامی در قرون بعد از مرگ او شد و این‌که چگونه ظهور ملی‌گرایی (ناسیونالیسم) باعث کاهش او در تاریخ اسلام به حاشیه رانده شود و دوباره او را به مقام دشمن ملعون بازگرداند. فصل آخر به مقایسه جایگاه چنگیزخان در جهان اسلام با سیر تحول اسطوره‌های محیط‌های دیگر می‌پردازد، عمدتاً در مغولستان و چین و ضمناً در روسیه و غرب تا بدین ترتیب نگاشتی تطبیقی (مقایسه‌ای) را برای بررسی زندگی پس از مرگ در جهان اسلام، فراهم آورد.